

(spomenut ću, primjera radi, pitanje utjecaja protusrpskih demonstracija u Zagrebu 1902. na Kalajeva shvaćanja — velikohrvatska koncepcija ocjenjuje se kao neopasna za Monarhiju, za razliku od velikosrpske; objašnjenje o pojmu bosanske nacije — misli se na bosansku političku naciju).

Sudionici iz *Vojvodine* pripremili su tri referata. Nikola Petrović, »Srbi u Ugarskoj posle Austro-mađarske nagodbe« (33 str., s bilješkama), obuhvatio je nacionalno-političke probleme od početka 60-ih do sredine 80-ih godina (raspad Narodne stranke, pojava Liberalne i Radikalne stranke), dok je u dva referata izložen daljnji razvitak: Lazar Rakić, »Radikalna stranka u Vojvodini do početka XX veka« (12 str.); Kalman Čehak, Socijalistički radnički pokret u Vojvodini u drugoj polovini XIX i početkom XX veka« (10 str.).

Diskusija je obuhvatila niz pitanja: nacionalni pokreti i njihovi konkretni društveni sadržaji (N. Petrović), mogućnosti relativno progresivnog rješenja Istočnog pitanja (I. Hadžibegović, N. Petrović), primjeri veza i analogija u problematici radničkih pokreta u Hrvatskoj, Češkoj i Slovačkoj (V. Oštrić), radnički pokret u Slovenaca do osnivanja JSDS 1896. (V. Melik), radnički pokret i nacionalno pitanje (V. Pešč), teorijska i metodološka pitanja komparativističkog pristupa (V. Štastný), o radničkom pokretu u našim zemljama — malo industrijskih radnika, utjecaj građanstva, crkve, njemačkog jezika (R. Petrović), o slovačkoj historiografiji (M. Kropilák) i drugo.

Važno je istaći da je u štampi, u Pragu, zbornik 7. zasjedanja, pa će tako ovaj koristan susret dati trajnih rezultata.

Osmo zasjedanje održava se ove godine u Novom Sadu, a bit će, u povodu 30-obljetnice slovačkog narodnog ustanka, posvećeno povijesti dviju zemalja u drugom svjetskom ratu.

Vlado Oštrić

SYMPOSION CROATICON, Beč, 26. i 27. listopada 1973.

Hrvatski akademski klub u Beču, koji okuplja nekoliko stotina studenata i intelektualaca, Gradišćanskih Hrvata, s osnovnim ciljem održavanja i unapređivanja njihove kulturne baštine, proslavio je svoju 25-godišnjicu održavanjem prvoga znanstvenog skupa o Gradišćanskim Hrvatima — *Symposion Croaticon*. Realizaciju te zamisli, osim odgovarajućih austrijskih i gradišćanskih organa, financijski je potpomogao Savjet za naučni rad SR Hrvatske na inicijativu Čakavskog sabora. Simpozij je naišao na znatan interes Gradišćanskih Hrvata. Iz Hrvatske je prisustvovao veći broj političkih, znanstvenih i kulturnih radnika i predstavnika sredstava informacija.

Na simpoziju je pročitano osam referata i jedan koreferat na hrvatskom ili njemačkom jeziku, uz obavezne prijevode, u kojima je dat osnovni uvid u prošlost i sadašnjost Gradišćanskih Hrvata.

O povijesti Gradišćanskih Hrvata referirao je prof. Mirko Valentić, asistent Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske iz Zagreba. Osnovna je teza njegovog referata »Petsto godina hrvatske dijaspore u austro-ugarsko-slovačkom pograničnom području« da su se Gradišćanski Hrvati održali kao jezična, kul-

turna i nacionalno svjesna zajednica. Autor detaljno analizira okolnosti masovnog iseljavanja hrvatskog stanovništva u XVI stoljeću, zbog turskog prodora, koje je naselilo uski pojas sjeverno od rijeke Mure uz današnju granicu Austrije i Mađarske sve do Slovačke i Moravske. Prema njemu, bila je to za integritet hrvatskog naroda teška pojava, jer se iselila gotovo trećina stanovništva — oko 200.000. Jedan je dio, među kojima su najbrojniji Gradišćanski Hrvati (ima ih oko 40.000), sve do danas uspio da održi svoj nacionalni kontinuitet. Osnovni razlog njihovog održanja referent vidi u katolicizmu i domaćem svećenstvu. Gradišćanski Hrvati uspjeli su da odole velikom valu germanizacije i mađarizacije u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije. Slom Monarhije nakon prvoga svjetskog rata imao je čak negativne posljedice, jer su podijeljeni između Austrije i Mađarske. Veći, austrijski dio uspio je da održi svoju nacionalnu svijest u međuratnom razdoblju usprkos velikom pritisku Hitlerovog nacional-socijalizma. Austrijski državni ugovor iz god. 1955. zagarantirao im je sva prava kao hrvatskoj nacionalnoj manjini, ali su mnoge njegove odredbe ostale sve do danas neispunjene.

S referatom Mirka Valentića u vezi je i koreferat Feliksa Toblera-Rasporaka: »Struktura iseljenog hrvatskog srednjeg i nižeg plemstva u XVI stoljeću i problem nominacije«.

Poseban je interes izazvao referat dra Nikole Benčića iz Željeznog, »Stvaranje i gajenje kulture Gradišćanskih Hrvata: polaritet samostalnosti i integracije«. Njegov zaključak glasi: »Ako sumiramo rezultate kulturnog razvitka do danas, moramo ustanoviti da kultura Gradišćanskih Hrvata ima više komponenata: domaćih i stranih. Nije slučajno da su sve strane kulturnog života vezane baš uz jezik. Istina, tuđa, strana kultura je u naučnom svjetlu sjajnija, snažnija i u povijesno-društvenom razvitku razumljivija. Ali i slabija strana svjedoči o velikom vitalitetu ovog naroda — 450 godina čuvati samostalnu kulturu na tankom, narodnom, slabom kulturnom tlu, samo izobrazbom u osnovnoj školi, bez više naobrazbe, bez sredstava, osnivajući se samo na dobroj volji pisaca i čitalaca. Sve se ovo može shvatiti i objasniti samo ljubavlju prema jeziku i narodu.«

Na osnovi tih referata razvila se diskusija što je rezultirala zaključkom da još uvijek nisu riješeni osnovni metodološki problemi povijesti nacionalnih manjina koje nemaju ni svoju državu, ni državne i kulturne institucije, a ipak opstoje. Vrlo je dobro primljen referat dra Josipa Hamma, profesora slavistike na Bečkom sveučilištu, »Položaj i značaj gradišćansko-hrvatskog jezika u slavenskoj jezičnoj grupi«.

Na simpoziju su još referirali prof. dr Riedl iz Innsbrucka, »Šanse etničke manjine u Evropi«, prof. dr František Plašil iz Beča »Socio-ekonomski environment gradišćanskog čovjeka« i mgr. Wilhelm Filla iz Beča, »O sociologiji Gradišćanskih Hrvata«. Posljednji referat izazvao je polemike, jer se zasniva na jednom empirijskom istraživanju za koje su neki smatrali da nije dovoljno egzaktno provedeno. Zaista, u referatu se nigdje ne navodi koliki je broj ispitanika i po kojim kriterijima je uzet uzorak, već se samo iznose rezultati, npr. koliko se Gradišćanskih Hrvata smatra nacionalno svjesnim, koliko ih govori hrvatskim jezikom, koliko čita hrvatske knjige, novine i dr.

Poseban interes izazvala su dva referata o sadašnjem pravnom položaju Gradišćanskih Hrvata u Austriji. To su referati Pavi Skadegarda iz Kopenhagena, »Međunarodni modeli rješenja manjinskog pitanja i mogućnosti upotrebe za

Austriju« i prof. dra Theodora Veitera iz Feldkirchena, »Pravni status hrvatske narodne grupe u Austriji — de iure i de facto«. Oba autora slažu se u ocjeni da Austrija nije potpuno izvršila odredbe čl. 7 Državnog ugovora iz 1955. Prema referatu prof. Veitera hrvatska manjina nema vlastite srednje škole, hrvatski nije službeni sudski i upravni jezik, nema topografskih napisa na hrvatskom jeziku, hrvatskih emisija na radiju i televiziji i dr. Oba autora smatraju da je reguliranje tih problema dug, koji Austrija još uvijek nije ispunila prema Gradišćanskim Hrvatima. U diskusiji o tim problemima čuli su se glasovi da u borbi za poboljšanje svoga položaja Gradišćanski Hrvati nisu imali dovoljnu podršku svoje stare domovine. Ali su izražena mišljenja da će se ta podrška povećati, kao što pokazuje aktivnost u posljednjih nekoliko godina. U cjelini gledan, Bečki simpozij o Gradišćanskim Hrvatima postavio je niz ozbiljnih problema za čije rješenje će se trebati angažirati ne samo u Austriji nego i kod nas. Svi materijali simpozija bit će objavljeni u posebnom zborniku na hrvatskom i njemačkom jeziku.

Zlatko Čepo

ZNANSTVENI SKUP »DALMACIJA 1943«

U Splitu je 5—7. prosinca 1973. održan znanstveni skup »Dalmacija 1943«, koji su organizirali Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije u Splitu, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu i Vojnoistorijski institut u Beogradu.

Velik broj (više od 50) podnesenih saopćenja i raznovrsnost njihova sadržaja svakako su osnovno obilježje toga skupa, koji je okupio znatan broj poznatijih jugoslavenskih povjesničara NOB-a, a uz njih i priličan broj sudionika revolucije u Dalmaciji. Sagledavanje brojnih problema iz razdoblja 1943. godine u Dalmaciji putem istraživačkih radova i memoarskih zapisa potvrdilo je još jednom ispravnost i uspješnost takva pristupa, kad je riječ o najnovijoj povijesti. Rezultati znanstvenika nalaze u mnogo čemu dopunu u zapamćenjima sudionika, a svi zajedno daju zanimljiv i koristan poticaj raspravljanju o brojnim više-manje složenim i još neobjašnjenim pitanjima. Ubuduće treba samo težiti da takav pristup bude što bolje organiziran, a tome, dakako, pomažu dosad stečena brojna i raznovrsna iskustva, kojima značajan prinos daje i ono sa simpozija u Splitu.

S obzirom na brojnost i raznovrsnost sadržaja referata, najprikladnije ih je konstatirati po određenim tematskim skupinama.

Saopćenja Fabijana Trge (Osnovne karakteristike narodnooslobodilačke borbe u Dalmaciji u drugoj polovini 1943) i Ivana Jelića (Komunistička partija u Dalmaciji 1943) imala su na neki način uvodni značaj, jer im je zadaća bila da na osnovi dosadašnjih istraživanja pokušaju cjelovitije ukazati na osnovne probleme razvoja NOB-a na području Dalmacije u toku 1943. godine. Riječ je o godini koja je ispunjena kvalitetnim promjenama u razvoju NOB-a i rata općenito, pa je neminovno morala imati i značenje prekretnice u razvojnoj liniji NOB-a u Dalmaciji. U tom pogledu neke značajnije momente razvoja NOB-a u